

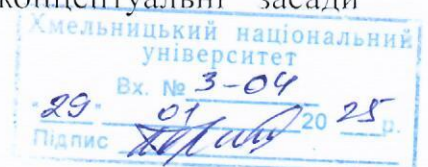
ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
Зінченко Олени Антоївни
на дисертаційну роботу Ткаченко Тетяни Петрівни
«Розвиток системи економічної безпеки промислових підприємств в
конкурентних умовах», що подана на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Гарантування економічної безпеки підприємств можливе через формування передумов динамічного зростання, стабільної та ефективної діяльності підприємств, накопичення потенціалу для їх подальшого розвитку. Нажаль, через повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, руйнування та фактичне знищення великої кількості підприємств, інфраструктурних об'єктів та логістичних зв'язків, формування таких передумов значно сповільнено або навіть припинено. Забезпечення безпеки підприємств у сучасних умовах полягає у банальному збереженні фізичної цілісності підприємств, особливо промислових, оскільки вони завжди є ціллю для агресора.

Незважаючи на складні умови функціонування сучасних підприємств, дослідження системи економічної безпеки завжди викликало інтерес науковців. Вплив системи економічної безпеки на діяльність підприємства є вагомим і невід'ємним, а правильна політика управління системою економічної безпеки призводить як до розвитку самої системи, так і до розвитку підприємства, зростання його потенціалу, покращення фінансово-економічних показників його діяльності.

Система економічної безпеки підприємств впливає на ефективність їх діяльності і в сукупності на ефективність галузі. Оскільки вона є динамічною системою, яка формується, змінюється, удосконалюється, а отже розвивається під впливом просторових і часових викликів, потребує ретельного дослідження.

Все вищевикладене свідчить про необхідність комплексного вивчення та ґрунтовного дослідження питань розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств, визначення детермінант та векторності розвитку системи економічної безпеки на засадах конкурентоформуючого впливу функціоналів, орієнтацію на фізичне збереження підприємства в умовах війни та на формування конкурентних переваг підприємства через систему економічної безпеки. При цьому необхідно узагальнити наукові підходи щодо сутності поняття економічної безпеки, системи економічної безпеки, сформулювати конкурентну парадигму розвитку системи забезпечення економічної безпеки промислових підприємств, процесів розвитку системи економічної безпеки; проаналізувати сучасний стан та тенденції змін конкурентного середовища функціонування промислових підприємств; оцінити вплив факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на систему економічної безпеки підприємств; запропонувати концептуальні засади

розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств в умовах конкурентної парадигми; розробити пріоритетність проектування стратегічного управління системою економічної безпеки промислових підприємств.

Отже, дисертаційна робота присвячена актуальній науково-прикладній проблемі розроблення теоретико-методологічних та прикладних аспектів розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах. Розроблені й запропоновані дисертанткою вихідні положення розвитку системи економічної безпеки реалізовані на засадах сформованої теоретико-методологічної концепції накладання конкурентної парадигми на безпекові теорії розвитку, що передбачає комплексність використання методології системного, інституціонального та процесно-функціонального підходів, базується на сукупності загальноекономічних та специфічних принципів стосовно тріади безпекових секторів, векторності розвитку системи економічної безпеки.

Важливим аргументом актуальності даної роботи є також її своєчасність та значимість для практики господарюючих суб'єктів та соціально-економічного розвитку системи економічної безпеки у повоєнний період.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Вивчення дисертації Т.П. Ткаченко, реферату, публікацій у фахових та інших наукових виданнях, у тому числі, тих, які включені до міжнародних наукометричних баз Scopus / Web of Science, дозволяє зробити висновок про те, що одержані наукові результати є достовірними та обґрунтованими.

Наукові положення, висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, також є достатньо обґрунтованими та достовірними, що забезпечується застосованою методологією дослідження, проведенням критичним аналізом вітчизняних і зарубіжних джерел з досліджуваних питань розвитку системи економічної безпеки, законодавчих та нормативних актів, інформаційних та аналітичних матеріалів міністерств, інформаційних матеріалів міжнародних асоціацій та рейтингових агентств, звітних даних суб'єктів господарювання.

Зміст дисертаційної роботи відзначається послідовністю досягнення поставленої мети та повною реалізацією завдань дослідження, що свідчить про завершеність і обґрунтованість отриманих результатів.

У дисертації обґрунтовано авторський підхід до визначення теоретичної та методологічної основи дисертаційної роботи, а саме, пріоритетів забезпечення цілісності, стійкості та стратегічності конкурентної адаптивності промислового підприємства до інноваційних трансформацій при управлінні розвитком, що стало основою імплементації конкурентної парадигми до теорії економічної безпеки; описано взаємодію трьох безпекових секторів: зовнішнього, управлінського та внутрішнього у тріаді економічної безпеки. Розширено класифікацію в межах стратегічно-конкурентного підходу, згідно з якою виокремлено ознаки за типом реагування на загрози, за еволюцією

трансформації системи економічної безпеки підприємства, а також за ознакою конкурентних функціоналів. Застосування загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема таких, як: історико-гносеологічний, абстрактного порівняння та систематизації, аналізу та синтезу, статистичний та імітаційного моделювання, діалектичний, декомпозиції, монографічний, графічний, спостережень та порівнянь, аналізу відповідності, узагальнень, системний, інституціональний та просторово-функціональний підходи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах економічної теорії, безпекових теорій розвитку та формуванню конкурентних переваг через виокремлення детермінант розвитку, дозволило авторці визначити якісні й кількісні характеристики проблеми, що досліджується.

Дисертаційна робота Т.П. Ткаченко виконувалася в межах науково-дослідних робіт кафедри економіки і підприємництва Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» за темами: «Управління економічною безпекою суб'єктів національного господарства» (ДР № 0116U004577), «Сучасні проблеми економіки та управління підприємствами і шляхи їх вирішення» (ДР № 0116U004579), «Концептуальні засади функціонування та підвищення конкурентоспроможності бізнес-підприємств в умовах становлення циркулярної економіки» (ДР № 0121U113122).

В межах цих тем авторкою змодельовано послідовність досягнення стратегічних цілей, що спрямовані на збереження цілісності та стійкості промислових підприємств, забезпечення адаптивності та стратегічності розвитку системи економічної безпеки в умовах конкуренції; запропоновано використання економіко-математичного моделювання для визначення стану системи економічної безпеки в конкурентному просторі, що базується на використанні графоаналітичної візуалізації в декартовій площині позиції підприємства, застосуванні моделі визначення ефективності системи безпеки та її безпекового потенціалу, а також врахуванні характеристики впливу ринкового простору й динамічності трансформації конкурентоформуючих функціоналів системи безпеки; обґрунтовано застосування кваліметричного методу аналізу, що передбачає перетворення описових, якісних параметрів до кількісних оцінок властивостей системи безпеки промислового підприємства: від побудови «дерева якісних параметрів» до кількісного вираження пріоритетності завдань.

Основні наукові положення і результати досліджень, що винесені на захист, доповідалися та пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Сукупність всіх цих факторів визначає достовірність і обґрунтованість одержаних результатів.

Наукова новизна одержаних результатів

Ознайомившись зі змістом дисертації, наукових публікацій та реферату можна зробити висновок, що основні наукові положення й результати, які характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок авторки мають вагомим значення для такої галузі науки як економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Найбільш вагомим науковим результатом здобувачки є: розроблена основа для перенесення наукових положень конкурентної парадигми в управління розвитком системи економічної безпеки промислових підприємств шляхом узгодження аксіом та припущень щодо трансформації безпекового простору (с. 107-128); обґрунтовані основні ідеї, принципи та підходи стратегічного управління розвитком системи економічної безпеки, які узгоджені із обґрунтованою системою діагностики стану і направленості змін у ній, розкрито класифікаційні ознаки системи конкурентних стратегій забезпечення економічної безпеки та застосовано інструментарій аналізу, економіко-математичного та прогностичного моделювання для вибору конкурентної стратегії розвитку системи економічної безпеки (с. 342-353, с. 357-370, с. 371-377); розроблена концепція розвитку системи економічної безпеки підприємства в межах конкурентної парадигми, що передбачає адаптацію зовнішніх умов до внутрішнього середовища системи економічної безпеки, яка під впливом тріади секторів безпекового простору, трансформує конкурентоформуючі функціонали для нарощування безпеки і конкурентоспроможності промислового підприємства в зовнішньому ринковому просторі (с. 332-341).

Удосконалено: ресурсну концепцію забезпечення економічної безпеки промислових підприємств, що дало можливість описати трансформацію ресурсів у інтегровані конкурентні структури при зміні безпекових викликів (с. 85-87); методологічні підходи до структуризації системи економічної безпеки промислових підприємств (с. 123-126); науково-методичний інструментарій управління розвитком системи економічної безпеки, що розкрито через авторський підхід до опису тріади безпекових секторів підприємства (с. 66-69); пірамідальну візуалізацію внутрішньопросторової гармонізації впливів секторів системи економічної безпеки на активізацію ресурсних й потенційних можливостей забезпечення внутрішньої стійкості та цілісності промислового підприємства (с. 256-270); теоретичні основи структурування закономірностей та принципів розвитку системи безпеки під впливом конкурентного простору, що визначило спрямованість управління економічною безпекою, яке оцінюється за моделлю «SDDS» (с. 168-183).

Дістало подальшого розвитку: засади хронологічного структурування досліджень щодо становлення сучасної теорії економічної безпеки, на підставі яких виділено сім часових періодів, які, орієнтовані на визначення впливу безпекових викликів на спрямованість економічного розвитку (с. 44-60); категоріально-понятійний апарат щодо поглиблення термінів «економічна безпека», «економічна безпека промислового підприємства», «управління розвитком системи економічної безпеки промислового підприємства у

конкурентних умовах», «забезпечення розвитку системи економічної безпеки», «стратегічно орієнтований розвиток системи економічної безпеки» та «управління розвитком системи економічної безпеки» (с. 71, 100, 126, 326, 334); обґрунтовано застосування стратегічно-конкурентний підходу до упорядкування та систематизації категоріального апарату теорії економічної безпеки (с. 70-72); виокремлено поведінкову, структурну, стратегічну, соціально-орієнтовану концепції економічної безпеки, що розкривають методологічні основи її сучасної теорії в аспекті підприємств (с. 88-97); науково-методичні підходи до структуризації закономірностей управління системою економічної безпеки, в основі яких покладено узгодженість конкурентних викликів із внутрішніми мотиваторами забезпечення конкурентоспроможності (с. 128-135); концептуальні підходи до узагальнення загальнонаукових принципів, які визначено за теоретико-методологічним, методичним та прикладним рівнями (с. 135-152); методичний інструментарій аналізу стратегічних позицій підприємства за критерієм «конкурентної безпеки», встановлення пріоритетів при виборі конкурентної стратегії вмотивованості розвитку системи економічної безпеки в умовах конкуренції (с. 371-385).

Важливість результатів досліджень для науки та практики

Результати дисертаційної роботи Ткаченко Т.П. у теоретичній, прикладній та апробаційній частинах дають підстави зробити висновки щодо їхніх можливостей використання:

- *для науковців* в контексті: удосконалення понятійно-категоріального апарату теорії розвитку системи економічної безпеки за рахунок поглиблення сутності таких понять, як: «економічна безпека», «економічна безпека промислового підприємства», «управління розвитком системи економічної безпеки промислового підприємства у конкурентних умовах», «забезпечення розвитку системи економічної безпеки», «стратегічно орієнтований розвиток системи економічної безпеки» та «управління розвитком системи економічної безпеки». Формалізації класифікаційних ознак принципів і закономірностей розвитку системи економічної безпеки у конкурентних умовах. Науково-методичний інструментарій управління розвитком системи економічної безпеки, що представлений тріадою безпекових секторів та виокремлення управлінського сектору.

- *для суб'єктів господарювання*: застосування авторської сукупності критеріїв оцінювання системи економічної безпеки промислових підприємств, візуалізації її стану та зміни стану; аналіз впливу окремих факторів на зміни економічної безпеки підприємства; застосовування методів аналізу ймовірності появи ринкових ризиків та кореляційно-регресійний аналіз, з метою визначення рівня реалізації цілей забезпечення конкурентної безпеки; моделі «SDDS» для аналізу факторного впливу конкуренції на систему безпеки промислових підприємств; моделі «IEEI» для реалізації управлінських цілей щодо діагностики впливу конкурентного простору на розвиток системи

економічної безпеки промислового підприємства; вибір стратегії розвитку та підвищення економічної безпеки підприємства за використанням методичних засад, що включають етапність проведення діагностики стану зовнішнього середовища та ймовірних загроз для підприємства.

- *для органів державної влади:* концептуальні засади управління розвитком системи економічної безпеки підприємств промисловості; удосконалення нормативно-правової бази в сфері забезпечення економічної безпеки на рівні підприємств узгоджуючи з національними економічними інтересами безпековості; використання світового досвіду щодо заходів на рівні держави з урахуванням специфічних особливостей економічного розвитку України, що сприятиме підвищенню економічної безпеки підприємств, а саме: впровадження національних стратегій щодо забезпечення економічної безпеки підприємств; створення спеціальних підрозділів підтримки; встановлення дієвих правових основ захисту комерційної таємниці; постійний моніторинг світових бізнес-ринків та розробка рекомендацій для посилення конкурентних позицій на світовому ринку; стимулювання та активізація інвестиційного капіталу; державна підтримка й гарантії у пошуку ризикового капіталу.

- *для навчального процесу при викладанні дисциплін «Економіка підприємства», «Економіка розвитку», «Економічні ризики та методи їх вимірювання», «Економічне обґрунтування управлінських рішень та оцінювання ризиків», «Діагностика процесів управління економічною діяльністю» при підготовці навчальних програм, курсів, розділів підручників, навчальних посібників, методичних розробок.*

Одержані результати впроваджено у роботі та практичній діяльності:

- Бучанської міської ради, при виокремленні векторів розвитку економічної безпеки промислових підприємств за використанням оцінки впливу просторових викликів, що представлено зовнішніми факторами впливу макrorівня на економічну безпеку промислових підприємств, на основі виокремлення відповідних показників з позицій розрахунку сили їх детермінуючого впливу на результуючі показники системи економічної безпеки промислових підприємств на основі побудови кореляційно-регресійних моделей (довідка № 12.1-09/565 від 21.03.2023 р.).

- ТОВ «Перспектива ОС» з метою використання методичних засад розвитку системи економічної безпеки у напрямі запровадження мотиваційного управлінського механізму, що виступає детермінантою та мотиватором до забезпечення стану захищеності і стійкості, комплексності і взаємодії складових безпекової діяльності підприємства (довідка № 053-1986 від 14.12.2020 р.);

- ТОВ «Проспект плюс», де застосовано економіко-математичне проектування стратегічного управління системою економічної безпеки підприємства; запроваджено превентивні конкурентні стратегії щодо забезпечення економічної безпеки підприємства (довідка № 283 від 15.12.2021 р.);

- ТОВ «Харківтрансмашпроект», де впроваджено заходи щодо запропонованих принципів моделювання поведінкових загроз

функціонування підприємства в конкурентних умовах, що дало можливість більш акцентовано підійти до виявлення факторів та детермінант як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, котрі комплексно впливають на стан підприємства (довідка № 19.1/01 від 18.01.2022 р.);

- ТОВ «Чернігівський ковальський завод» з метою моделювання впливу факторів зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємств в конкурентних умовах за використанням принципу побудови піраміди, що забезпечило аналіз впливу окремих факторів на зміни економічної безпеки підприємства та дало можливість оцінити їх можливі наслідки змін у майбутньому (довідка № 104 від 26.09.2022 р.);

- ПАТ «Миколаївгаз» для посилення управління системою економічної безпеки підприємства та підвищення конкурентоспроможності в сучасних умовах на засадах управлінського механізму розвитку системи економічної безпеки в контексті конкурентної парадигми (довідка № 164/04 від 20.04.2023 р.);

- ТОВ «Науково-виробниче об'єднання «АЛТА»» при розробленні стратегії розвитку та підвищення економічної безпеки підприємства за використанням методичних засад, що включають етапність проведення діагностики стану зовнішнього середовища та ймовірних загроз (довідка № 76/1 від 20.09.2023 р.);

- ТОВ «Компанія ТІТАЛ» для забезпечення економічної безпеки підприємств в конкурентних умовах, де завдяки впровадженню методу візуалізації та визначення впливу зовнішніх факторів на рівень економічної безпеки підприємств за використанням принципу побудови піраміди розглянуто безпековість підприємства через взаємозв'язки та взаємодію системи п'яти складових економічної безпеки промислового підприємства (акт впровадження № 39-1-2 від 06.02.2024 р.).

Результати дослідження використані як матеріал для навчально-методичного забезпечення при викладанні курсів лекцій та проведенні практичних занять для здобувачів закладів вищої освіти у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» з дисциплін «Економіка підприємства», «Економіка розвитку», «Економічні ризики та методи їх вимірювання», «Економічне обґрунтування управлінських рішень та оцінювання ризиків», «Діагностика процесів управління економічною діяльністю» (довідка № 28.04/26/2024 від 16.04.2024 р.).

Повнота отриманих результатів дослідження

Основні положення і висновки опубліковано у 36 наукових працях у тому числі: 15 публікацій у наукових фахових виданнях України; 9 статей в наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних (Scopus / Web of Science); 3 статті в іноземних виданнях, 9 тез доповідей та матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Основні результати та положення, які винесені дисертанткою на захист, опубліковані у журналах та збірниках, пройшли достатню апробацію та відповідають вимогам МОН України.

Оцінка змісту дисертації, її мови та завершеності в цілому

Дисертаційна робота написана діловою українською мовою з науковим стилем її викладу та використанням спеціальної термінології. Дисертаційна робота викладена на 493 сторінках комп'ютерного тексту, основний зміст роботи викладено на 366 сторінках, робота містить анотацію, вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Текст ілюстрований 80 рисунками і містить 43 таблиці.

Академічна доброчесність

Дисертаційна робота Ткаченко Т.П. та наукові праці, які розкривають її результати, відповідають принципам академічної доброчесності, використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дискусійні положення та критичні зауваження

Зазначаючи змістовність поданої до захисту дисертації, обґрунтованість її основних положень, висновків і рекомендацій, не можна, водночас, залишити без уваги і певні недоліки та дискусійні положення:

1. Поглиблене вивчення наукових здобутків у еволюції теорії економічної безпеки авторка представила у формалізації семи часових періодів, при цьому останніх два охоплюють ХХ століття. Не достатньо зрозумілим є підхід до такої часової періодизації (п. 1.1. с. 45, рис. 1.1).

У пункті 1.3. описано наукові концепції економічного розвитку, індустріалізації, технологічних укладів, цифровізації та сталого розвитку, поведінкові та конкурентні концепції з позиції дослідження безпекових впливів на економічні системи, при цьому потребує уточнення подальша імплементація положень розглянутих концепцій у конкурентній парадигмі (с. 71-74, рис. 1.5).

Авторкою деталізовано описано наукові засади оцінювання економічної безпеки промислових підприємства, на нашу думку, доцільно було б розширити дослідження доповненням інструментарію оцінювання конкурентних викликів, ринкових ризиків при забезпеченні економічної безпеки в умовах конкуренції (п. 2.3. с. 152-158).

Дослідження просторових викликів та ризиків у пункті 3.2. недостатньо розкриває впливи конкурентних умов на систему захисту від деструктивного впливу загроз (с. 212-216).

Таблиці 4.8-4.15 відображають результати оцінки експертних досліджень, тому можна було б їх винести у додатки (п.4.2 с. 279-285).

Деталізований опис при застосуванні кваліметричного підходу (п. 5.2 с. 357-363) дозволив обґрунтувати кількісні оцінки конкурентних стратегій. Авторкою описано модель вибору конкурентних стратегій розвитку системи економічної безпеки. Рекомендовано масштабувати описану модель при обґрунтуванні вибору із сукупностей базових, превентивних та конкурентно-комунікаційних стратегій (згідно рис. 5.6)

Проте, визначені зауваження та дискусійні положення не можуть суттєво вплинути на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Ткаченко Тетяни Петрівни є самостійною, завершеною, цілісною кваліфікаційною науковою працею, в якій представлено вирішення важливої наукової проблеми – дослідженню науково-методологічних положень розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств в умовах конкуренції, застосуванні конкурентної парадигми щодо безпекових теорій розвитку.

Дисертація має вагомe наукове значення і значну практичну цінність, а викладені у ній результати дослідження є актуальними, достовірними, обґрунтованими, змістовними і комплексними, що свідчить про виконання дослідження на високому професійному рівні.

За складом вирішених завдань дисертація відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Реферат у стислій формі відображає основний зміст дисертаційної роботи. Наукові положення, що виносяться на захист, знайшли своє відображення у публікаціях дисертантки. Практичну значимість авторських розробок підтверджують відповідні довідки про їх використання на рівні місцевих органів влади.

Загалом дисертаційна робота «Розвиток системи економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах» відповідає вимогам пп. 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197), а її авторка, Ткаченко Тетяна Петрівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів суб'єктів
господарювання та інноваційного
розвитку Криворізького
національного університету

Олена ЗІНЧЕНКО

Підпис *Зінченко О.*

ЗАСВІДЧУЮ:
Ученій секретар
Криворізького національного
університету

Зінченко О.

№ *222/2021* 20 25 р.